



Remiss avseende vissa rättsliga frågor om vårdintyg

Juridiska fakulteten vid Uppsala universitet har genom remiss anmodats att yttra sig i rubricerat ärende. Fakultetsnämnden får härmed lämna följande synpunkter.

Fråga

Finns det ett rättsligt utrymme för den legitimerade läkare som ska utföra den särskilda läkarundersökningen att ha andra kontaktsätt med intygspersonen än närvaro i samma fysiska rum? Såsom kontakt genom teknisk utrustning för bild- och ljudöverföring.

Sammanfattning av Juridiska institutionens bedömning

Juridiska institutionen gör bedömningen att det inte finns något utrymme för att genomföra en läkarundersökning genom att enbart ha kontakt med intygspersonen via teknisk utrustning. Bedömningen tar sin utgångspunkt i de omfattande rättssäkerhetskrav som är förenade med omhändertaganden av patienter för psykiatrisk tvångsvård. Varken Socialstyrelsens remiss eller HSL-FS 2018:54 nämner de mänskliga fri- och rättigheter som aktualiseras vid psykiatrisk tvångsvård. Juridiska institutionen betraktar dock rättighetsperspektivet som centralt vid tolkningen av regler gällande rättighetsgränsningar.

Psykiatrisk tvångsvård ur ett rättighetsperspektiv

Juridiska institutionen vill inledningsvis understryka att frågor om psykiatrisk tvångsvård är starkt förknippade med en rad grundläggande mänskliga fri- och rättigheter. Det handlar särskilt om rätten att tacka nej till vårdinsatser och rätten att skyddas mot tvångsvisa omhändertaganden inom hälso- och sjukvården.

Av central betydelse är rätten till privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens enligt artikel 8 Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, EKMR.¹ Det kan konsta-

¹ För en sammanställning av praxis om rättigheten i en vårdkontext, se Europarådets guide om artikel 8 (2019), s 19 ff.



teras att artikel 8 EKMR ger en långtgående rätt för människor att tacka nej till att bli patienter, liksom att ta emot vård, behandling och att genomgå läkarundersökningar. Artikel 8 EKMR skyddar dessutom var och en från intrång i hemmet.

Rätten att tacka nej till psykiatriska läkarundersökningar anses vidare falla in under skyddet i 2 kap. 6 § RF mot *påtvingade* kroppsliga ingrepp. För att en läkarundersökning ska betraktas som frivillig – i motsats till påtvingad – krävs att patienten lämnar ett informerat samtycke till åtgärden.² Kravet på samtycke och rätten till information regleras numera mycket tydligt i patientlagen (2014:821). Generellt anges att patientens självbestämmande och integritet ska respekteras (4 kap. 1 § patientlagen).

De vårdintyg som här är i fråga kan läggas till grund för beslut om psykiatrisk tvångsvård, dvs. intagning på en sjukvårdsinrättning för psykiatrisk heldygnsvård. Ett sådant frihetsberövande aktualiserar skyddet mot frihetsberövanden i 2 kap 8 § RF liksom rätten till frihet i artikel 5 EKMR. Nämnade rättigheter är dock inte absoluta utan kan begränsas under vissa förutsättningar.³ I Sverige uppställs dessa förutsättningar i lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård, LPT. Frihetsberövandets laglighet ska prövas av domstol enligt 2 kap 9 § RF och art 5.1 e EKMR i den ordning lagen föreskriver. De särskilda krav som ställs på handläggningen i mål om psykiatrisk tvångsvård liksom ramarna för förvaltningsdomstolarnas prövning framgår av LPT.

Rättsliga krav på vårdintyg som en del av skyddet för mänskliga fri- och rättigheter

Det kan konstateras att förutsättningarna för att besluta om psykiatrisk tvångsvård är såväl materiella som formella. Bland de formella kraven finns regler om vårdintyg i LPT, vilka Socialstyrelsen redogör för i remissen. Rättighetsperspektivet nämns dock inte vilket Juridiska institutionen betraktar som en brist.

De rättsliga ramarna för när och hur läkarundersökningar får och bör genomföras för att skriva ett vårdintyg måste tolkas i ljuset av att undersökningarna kan innebära att grundläggande fri- och rättigheter begränsas. Rättighetsbegränsande insatser, i detta fall läkarundersökningar utan samtycke, förutsätter lagstöd vilket återfinns i LPT. Reglerna ska tolkas och tillämpas strikt samt i enlighet med reglernas ändamål. Ur ett rättighetsperspektiv är ändamålet med reglerna om vårdintyg att begränsa utrymmet för hälso- och sjukvårdspersonal att genomföra psykiatriska läkarundersökningar utan samtycke, men

² Se vidare Elisabeth Rynning, Samtycke till medicinsk vård och behandling: en rättsvetenskaplig studie, 1994.

³ För en redogörelse av dessa se Moa Kindström Dahlin, Psykiatrirätt: intressen, rättigheter och principer, Jure förlag, 2014.



också att genom krav på bl.a. läkarlegitimation uppställa krav på att de undersökningar som ligger till grund för ett vårdintyg uppnår en godtagbar kvalitet. I sammanhanget kan nämnas kravet i 6 kap. 10 § patientsäkerhetslagen (2010:659) på att den som i sin yrkesverksamhet inom hälso- och sjukvården utfärdar ett intyg om någons hälsotillstånd eller vård ska utforma det med noggrannhet och omsorg. Av nu aktuella HSLF-FS 2018:54 framgår av 6 kap. 1 § att intygsutfärdaren vid sin bedömning endast ska uttala sig om sådana förhållanden som han eller hon har tillräcklig kännedom om och intygsutfärdaren ska beakta den betydelse som intyget kan få i rättsliga sammanhang.

Juridiska institutionen vill betona att den långtgående rättsliga betydelse som ett vårdintyg har inte får underskattas. Utfärdande av ett vårdintyg startar en process gällande psykiatrisk tvångsvård, dvs. ett beslut om frihetsberövande som sedermera ska prövas av domstol. En utvidgad tolkning av hur en läkarundersökning ska genomföras vid utfärdande av vårdintyg måste således ifrågasättas ur ett rättighets- och rättssäkerhetsperspektiv.

Att genomföra en psykiatrisk läkarundersökning i någons hem

I sammanhanget vill Juridiska institutionen också påpeka att remissen rör de redan rättsligt komplicerade situationer där läkarundersökningar ska kunna genomföras i potentiella patienters hem utan att något formellt beslut har fattats om tvångsinsatser.

Om undersökningen inte kan utföras med patientens samtycke, får patienten tas om hand för undersökning i syfte att skriva ett vårdintyg. Beslut om sådant omhändertagande får endast fattas av en legitimerad läkare i allmän tjänst eller av en läkare som enligt avtal med landstinget har till uppgift att utföra undersökningar för vårdintyg (4 § 2 st. LPT). Det finns vidare möjlighet för läkaren att – om det finns synnerliga skäl – begära hjälp av polismyndigheten med transport för att kunna genomföra en undersökning för vårdintyg eller för att föra patienten till en sjukvårdsinrättning sedan vårdintyg har utfärdats (47 § LPT).

För att en läkarundersökning i hemmet inte ska betraktas som rättighetsbegränsande förutsätts att den sker frivilligt för att den ska betraktas som tillåten, dvs. utan att inkräkta på rättighetsskyddet i artikel 8 EKMR. Bedömningen av vad som är frivilligt i detta sammanhang är emellertid förknippad med svårigheter. Även om den psykiskt sjuka personen som ska undersökas går med på att hälso- och sjukvårdspersonal (och polis?) kommer in i deras hem, och att undersökningen sker utan uttryckliga protester måste utrymmet för att samtycka till dylika undersökningar på ett rättsligt godtagbart sätt betraktas som starkt begränsat. Samtycket ska vara verkligt i den meningen att den enskilde inte ska känna sig tvingad att samtycka. Bedömningssvårigheterna gällande frivillighet/samtycke består därför bl.a. i att de personer som kan tänkas vara i behov av psykiatrisk tvångsvård också kan ha en hämmad för-



måga att ta emot viktig information. Kontexten innebär dessutom att det alltid finns ett överhängande hot om att polishämtning kan användas för att transportera personen till sjukvårdsinrättning för det fall hen inte tar emot undersökningen frivilligt. Ett sådant hot kan anses finnas oavsett om det är uttalat eller ej.

I sammanhanget kan konstateras att läkarundersökningar i hemmet bör användas med försiktighet. Det kan finnas andra personer i hemmet såsom barn, föräldrar och andra anhöriga som av sekretesskäl och andra skäl inte bör ta del av det som sägs mellan läkare och patient. Att genomföra dylika undersökningar via länk väcker ytterligare frågor av rättslig relevans.

Läkarintygets betydelse i ärenden om tvångsvård

Juridiska institutionen bedömer sammantaget att användningen av tekniska lösningar för att undersöka en patient på distans i avsikt att utfärda ett vårdintyg måste regleras tydligt i lag för att kunna accepteras, se 2 kap. 20-21 §§ RF. Här är det dock inte fråga om att lagstifta om nya regler som utökar möjligheten att genomföra läkarundersökningar utan samtycke, utan om att tolka de regler i LPT som redan existerar. Sådant tolkning ska ske restriktivt.

Juridiska institutionen ifrågasätter generellt lämpligheten i att genomföra läkarundersökningar i någons hem och på ett sätt som traditionellt inte brukar användas i situationer där intyget kan ligga till grund för beslut om tvångsvård. Som Socialstyrelsen konstaterar är det inte utrett huruvida det kan anses ligga inom ramen för vetenskap och *beprövad* erfarenhet att genomföra en psykiatrisk undersökning med kontakt genom teknisk utrustning för bild- och ljudupptagning. Om metoden ska prövas och utvärderas bör det inte göras i situationer där psykiatrisk tvångsvård kan aktualiseras. Ställningstagandet följer av de särskilda förutsättningar som uppställs för rättighetsbegränsningar inom hälso- och sjukvården.

Förslag till detta yttrande har upprättats av universitetslektor Moa Kindström Dahlin. Yttrande har på delegation avgivits av Juridiska fakultetens dekanus Mattias Dahlberg.

Mattias Dahlberg